

Література

1. Барсуков В. С. Интегральная безопасность / Барсуков В. С., Марущенко В. В., Вигин В. А. – М. : РАО «Газпром», 1994. – 234 с.
2. Подольська Є. А. Соціологія: 100 питань – 100 відповідей / Є. А. Подольська, Т. В. Подольська. – К. : Інкос, 2009. – 352 с.
3. Безопасность: теория, парадигма, концепция, культура : словарь-справочник / [автор-сост. В. Ф. Пилипенко]. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : ПЕР СЭ-Пресс, 2005. – 192 с.
4. Романов В. Л. Безопасность человека / Романов В. Л. – М. : АТиСО, 2003. – 112 с.

Надійшла до редколегії 22.06.2009

Анотації

У статті в контексті наукових дискусій розглядаються різні підходи до визначення понять «безпека» і «соціальна безпека». Автор акцентує увагу на необхідності формування наукового розуміння соціальної безпеки для виділення найбільш важливих елементів змістовної частини проблеми, як методологічних, так і тих, що належать до сфери прикладної діяльності.

В статье в контексте научных дискуссий рассматриваются различные подходы к определению понятий «безопасность» и «социальная безопасность». Автор акцентирует внимание на необходимости формирования научного понимания социальной безопасности для выделения наиболее важных элементов содержательной части проблемы, как методологических, так и относящихся к сфере прикладной деятельности.

This article considers in contest scientific discussion different approaches to define concepts «safety» and «social safety». Author makes attention on necessity forms scientific understanding social safety to pick out the main elements of content part of problem, as a methodological as from sphere of an applied activity.

УДК 316.624:343.976(477)

О. О. СЕРДЮК,

*кандидат соціологічних наук, доцент,
заступник начальника НДЛ кадрового, соціологічного та психологічного забезпечення ОВС
Навчально-наукового інституту психології менеджменту, соціальних та інформаційних технологій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Г. О. МАРКОВСЬКА

*PhD, викладач кримінології,
«Англія Раскін Університет»,
Кембридж, Велика Британія*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАРКОТИЗМУ ТА ЗЛОЧИННОСТІ: ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРЕД УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ

Дослідження проблем зв'язку наркотизму та злочинності з'явилися ще у кінці XIX – на початку XX ст. Існування цього зв'язку на сьогодні не викликає сумніву, але існує ряд питань, які потребують уточнення. До цих питань належить взаємний зв'язок зі злочинністю різних видів адиктивної поведінки.

У XX ст. тема наркотизму посіла стале

місце в дослідницькій діяльності медиків, психологів, кримінологів та соціологів. В Україні наприкінці 90-х рр. було проведено низку соціологічних досліджень молодіжного наркотизму (В. О. Соболев, І. П. Рущенко, О. О. Сердюк, В. Н. Подшивалкіна, Т. Г. Каменська, Н. А. Мирошниченко, О. М. Балакірева та ін.) [1]. Наприкінці XX ст. кримінологічними до-

слідженнями було визначено так званий «психопатологічний індекс», тобто середню частоту психічних відхилень у засуджених, яка виявилася доволі високою (68 %). Алкоголізм та наркоманія розглядаються як психічні хвороби, і тому повинні враховуватися при обчисленні цього індексу. Окрім того, сталим є розуміння зловживання алкоголем як обтяжуючого чинника при скоєнні злочинів. У ХХ ст. питання про особливості вчинення злочинів особами з психічними аномаліями порушувало багато дослідників, було обґрунтовано особливу роль психічних аномалій у генезі злочинної поведінки, визначено поширеність психічних аномалій серед різних категорій злочинців [2].

З метою вивчення взаємозв'язку адиктивної та злочинної поведінки у жовтні 2007 р. нами було проведено масове опитування ув'язнених, що утримуються у кримінально-виконавчих установах Харківської області (ВК № 18, ВК № 43, ВК № 54 та жіноча виправна колонія), з використанням формалізованого анкетного опитувальника. Всього було опитано 605 в'язнів. Для аналізу взаємозв'язку вживання алкоголю з типом скоєного злочину нами було виділено три групи злочинів: 1) майнові (ст. 185–190 Кримінального кодексу (далі – КК України) – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство); 2) насильницькі (ст. 115–156 КК України – вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, інші злочини проти життя та здоров'я особи, а також злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи); 3) наркотичні (ст. 305–324 КК України – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів).

Аналіз отриманих даних показує, що суб'єктивна оцінка респондентами гостроти наркотичних проблем є вищою, ніж суб'єктивна оцінка гостроти алкогольних проблем. Хоча масштаби та соціальні наслідки зловживання алкоголем значно більші, ніж масштаби зловживання наркотиками, проблема наркоманії сприймається як більш гостра, ніж проблема алкоголізму.

Респонденти, що скоїли наркотичні злочини, схильні занижувати гостроту саме наркотичних проблем. Але слід відзначити, що суб'єктивна оцінка алкогольних проблем цими респондентами є гострішою, ніж оцінка осіб, що скоїли майнові та насильницькі злочини.

Опитані нами ув'язнені здебільшого підтримують легалізацію наркотиків. Респонденти, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, вважають легалізацію наркотиків набагато більш необхідною, ніж інші опитані. Найменш упевнені в її необхідності респонденти, що скоїли насильницькі злочини.

Толерантність до споживачів наркотиків в усіх респондентів досить низка (значення за шкалою Богардуса – 6,2 бала, при максимумі в 7 балів, що відповідає найменшій толерантності). Серед тих респондентів, хто вживав наркотики, значення толерантності до споживачів наркотиків значно вище, ніж серед тих, хто наркотики не вживав. Серед тих респондентів, у найближчому соціальному оточенні яких були споживачі наркотиків, також спостерігається готовність прийняти людей, котрі вживають наркотики, на меншій соціальній дистанції, ніж серед тих, в оточенні яких споживачів наркотиків не було. Жінки виявились менш толерантними до споживачів наркотиків, ніж чоловіки. Для респондентів, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, властива більша толерантність до наркоманів. Це також зрозуміло, бо саме споживачі наркотиків є основними «партнерами» цих респондентів – або по незаконному бізнесу або по споживанню наркотиків.

Суб'єктивне емоційне ставлення засуджених до споживачів наркотиків є негативним, що свідчить про існування «негативного стереотипу» споживача наркотиків у свідомості засуджених. Але слід зазначити, що серед тих респондентів, які вживали наркотики, емоційне ставлення до споживачів наркотиків менш негативне, ніж серед тих, хто наркотики не вживав. Респонденти, у найближчому соціальному оточенні яких були споживачі нарко-

тиків, також ставляться менш негативно до людей, котрі вживають наркотики, ніж ті, в оточенні яких споживачів наркотиків не було. Для респондентів, які скоїли насильницькі та майнові злочини, характерне негативне емоційне ставлення до спілкування зі споживачами наркотиків, а для респондентів, які скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, – позитивне. Можна зробити висновок, що респонденти, які перебували на близькій соціальній дистанції зі споживачами наркотиків, мали їх серед друзів та родичів (таких респондентів серед засуджених більше половини), значно більш толерантні до них та сприймають їх набагато менш негативно, ніж респонденти, у соціальному оточенні яких споживачів наркотиків не було.

Найменшу частку в найближчому соціальному оточенні споживачі наркотиків становлять щодо респондентів, які скоїли насильницькі злочини. Приблизно у половині респондентів, що вчинили майнові злочини, були близькі родичі та знайомі – споживачі наркотиків. Серед трьох чвертей респондентів, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, були близькі друзі чи родичі – споживачі наркотиків. Це свідчить про істотний вплив наявності у соціальному оточенні респондентів споживачів наркотиків на спрямування їх кримінальної поведінки – порушення законодавства у сфері незаконного обігу наркотиків.

Оцінюючи зв'язок власного перебування у в'язниці з різними видами адиктивної поведінки, 54,8 % респондентів визнали наявність такого зв'язку зі зловживанням алкоголем; 26,2 % – із вживанням ін'єкційних наркотиків; 15,5 % – з курінням «травички»; 14,3 % – із вживанням неін'єкційних наркотиків; 10,2 % – з азартними іграми. З усіх видів адиктивної поведінки найбільш явний та усвідомлений зв'язок із перебуванням у в'язниці визначається респондентами щодо зловживання алкоголем.

Респонденти, що скоїли насильницькі злочини, найчастіше серед опитаних відзначають зв'язок між їх перебуванням у в'язниці і вживанням алкоголю та най-

менший зв'язок за рештою позицій. Респонденти, що скоїли майнові злочини, також відзначають зв'язок між їх перебуванням у в'язниці і вживанням алкоголю, але дещо менший. Респонденти, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, відзначають зв'язок з їх перебуванням у в'язниці і вживанням ін'єкційних наркотиків.

Стосовно допустимих меж уживання алкоголю більшість респондентів вважає, що алкоголь можна вживати рідко і в обмеженій кількості. Стосовно допустимих меж уживання наркотиків половина респондентів дотримується думки, що їх не потрібно вживати ніколи, ще третина вважає, що іноді можна вживати «легкі» наркотики.

Найширші межі споживання алкоголю визначають респонденти, що скоїли майнові злочини, а найвужчі – респонденти, що вчинили насильницькі злочини. Найвужчі межі споживання наркотиків визначають ті опитані, хто скоїв насильницькі злочини; найширші – респонденти, які вчинили злочини, пов'язані з їх незаконним обігом. Це свідчить про прямий зв'язок між споживанням наркотиків та злочинною поведінкою у сфері їх незаконного обігу.

Відсоток засуджених, які впевнені, що після звільнення будуть чи скоріше за все будуть уживати алкоголь, більш ніж удвічі вищий, ніж частка респондентів, упевнених, що будуть після звільнення вживати наркотики. Значно більше засуджених однозначно впевнені, що не будуть уживати наркотики після звільнення, порівняно з тими, хто однозначно впевнений, що не буде вживати алкоголь.

Найбільш упевнені в тому, що не будуть після звільнення уживати алкоголь, респонденти, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, але вони серед усіх опитаних з найбільшою вірогідністю повернуться до споживання наркотиків. Респонденти, які вчинили насильницькі злочини, повернуться до споживання алкоголю та наркотиків з меншою вірогідністю, ніж респонденти, що скоїли майнові злочини.

Більшість респондентів вважає, що зв'язку між споживанням наркотиків та алкоголю не існує, але особи, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, менш упевнені в цьому, ніж інші респонденти. Близько половини респондентів вважає, що споживання «легких» наркотиків раніше або пізніше призведе до споживання «важких» наркотиків.

Опитування засуджених показує, що близько половини респондентів, за їх твердженням, уживали наркотики. Якщо проаналізувати відповіді респондентів на питання щодо конкретних наркотичних речовин, виявляється, що препарати конопель вживали більше 70 % опитаних (де хто з них не вважає препарати конопель наркотиками, тому ми бачимо дещо занижені показники самооцінки споживання наркотиків).

Найменше споживачів наркотиків серед осіб, що скоїли насильницькі злочини, – 32 %, дещо більше – серед осіб, які вчинили майнові злочини, – 49 %, і найбільше споживачів наркотиків серед осіб, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, – 90 %.

Найбільш поширеними мотивами вживання наркотиків виявились псевдокультурні мотиви вторинної раціоналізації поведінки (пояснення споживання наркотиків тим, що «легкі» наркотики не можуть спричинити серйозної шкоди, їх вживання має навіть позитивний бік), психологічні мотиви – гіперактивація поведінки (бажання покращити свій стан, підвищити активність, поліпшити настрій) та атарактична мотивація (прагнення позбутися неприємних переживань, думок), а також субмісивна мотивація (вплив друзів, товаришів, компанії). Менш вираженими є гедоністичні мотиви (прагнення до задоволення, бажання відчувати незвичні відчуття) та мотиви позбавлення від абстинентного синдрому (щоб нормально почуватися, щоб не було «ломки»).

Серед трьох найбільш виражених мотивів уживання наркотиків в усіх групах респондентів присутня атарактична мотивація. Тобто осіб, які скоїли злочини, у

споживанні наркотиків об'єднує саме прагнення позбутися неприємних переживань, думок, заглушити їх. Для респондентів, що скоїли майнові злочини, окрім атарактичної, характерною виявилась псевдокультурна мотивація вторинної раціоналізації та мотиви гіперактивації поведінки. Для респондентів, які вчинили насильницькі злочини, окрім атарактичної мотивації, характерними є псевдокультурні мотиви вторинної раціоналізації поведінки та субмісивна мотивація. Для респондентів, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, характерними є психологічні мотиви – атарактичні, гіперактивації поведінки та патологічна мотивація позбавлення від абстинентного синдрому.

Найбільш поширеним шляхом уживання наркотиків є куріння «травички» (ним скористались 49 % опитаних). Другим за поширеністю шляхом є внутрішньовенні ін'єкції (його використали 28 % опитаних). Інші шляхи виявились менш поширеними. Серед осіб, які скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, частка респондентів, які робили внутрішньовенні ін'єкції, є загрозливо високою – 71 %. Вживання наркотиків ін'єкційним шляхом можна вважати ознакою регулярного споживання, і це з високою вірогідністю вказує на наявність у цих респондентів синдрому залежності. Серед опитаних, які скоїли майнові злочини, найбільше респондентів, що користувались інгаляційним шляхом уживання наркотиків. Вдихання хімічних препаратів характерно для уживання летючих розчинників та деяких сортів клею, головним чином, тих, що містять толуол.

Найбільш поширеними серед засуджених наркотичними речовинами є препарати конопель (їх уживали 71 % опитаних), а також традиційно поширений серед ув'язнених «чифір» (його вживали 75 % опитаних). Але, як ми вже зазначили вище, існує певна частина респондентів, які не визнають ці речовини наркотичними.

Звертає на себе увагу висока частка вживання наркотиків опійної групи. Кус-

тарно виготовлені опіати вживали 39 % респондентів, медичні опіати – 29 %, трамадол – 33 %, героїн – 20 % опитаних. Димедрол як засіб потенціації дії наркотиків уживали 38 % респондентів. Високою є і частка споживачів групи стимуляторів; так, первітин («вінт») вживали 30 % засуджених, ефедрон – 19 %, амфетаміни – 14 %, а кустарно виготовлені препарати з лікарських засобів («ефект», «колдакт» тощо) – 12 % опитаних. Препарати групи заспокійливих засобів, такі, як транквілізатори, вживали 18 % респондентів, барбітурати – 13 %, каліпсол – 10 %, оксипутират натрію (бутират) – 8 % опитаних. Галюциногенні засоби вживало порівняно менше респондентів: так, тарен уживали 20 % опитаних, ЛСД – 13 %, місцеві галюциногенні гриби – 5 %, псилоцибін та мескалін – 3 %, фенциклідин – 3 % опитаних. Екстазі вживали 14 % опитаних в'язнів. Інгаланти вживали 14 % респондентів. Алкоголь уживали 92 % респондентів. Курили тютюн до ув'язнення 92 % і зараз курять 86 % респондентів, бо тютюн не є забороненою адиктивною речовиною у в'язниці.

Якщо розглянути структуру вживання наркотиків залежно від типу скоєного злочину, можна визначити такі закономірності:

– серед осіб, які скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, частка споживачів наркотиків набагато вища, ніж серед інших респондентів. Загрозовано високий відсоток становлять споживачі кустарних препаратів опію (76 %), героїну (41 %) та трамадолу (69 %). Оскільки кустарні опіати – це ін'єкційні наркотики, можна зробити висновок, що серед осіб, які скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, більш ніж три чверті споживачів ін'єкційних наркотиків;

– приблизно вдвічі менше споживачів наркотиків серед осіб, що скоїли майнові злочини, але це не стосується такого класу наркотичних речовин, як галюциногени. Споживачів доволі екзотичних для України наркотиків – псилоцибіну, мескаліну та фенциклідіну – серед осіб, що скоїли май-

нові злочини, вдвічі більше, ніж серед осіб, які вчинили злочини пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Споживачів ЛСД і тарену серед них приблизно стільки ж, скільки серед осіб, які скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків;

– серед осіб, які скоїли насильницькі злочини, найменше споживачів усіх адиктивних речовин, окрім інгалентів; частка їх споживачів незначно більша, ніж в інших групах респондентів. Можна стверджувати, що кількість споживачів інгалентів приблизно однакова для усіх груп респондентів.

Спроби припинити вживання наркотиків робили 52 % респондентів (серед осіб, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, – 89 %). Такі спроби можна розглядати як ознаку синдрому залежності. За медичною допомогою до лікаря-нарколога з метою припинення вживання наркотиків звертались 21 % усіх опитаних. Більшість прийняла таке рішення самостійно.

Опитування показує, що перші спроби вживання тютюну та алкоголю головним чином здійснюються у віці від 12 до 17 років, перші спроби вживання наркотиків (препаратів конопель, таблеток та порошоків, ін'єкційних наркотиків) – у віці від 14 до 19 років. Для осіб, які скоїли майнові злочини та злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, не існує розбіжностей у віці першої спроби, а для осіб, які скоїли насильницькі злочини, верхня вікова межа першої спроби алкоголю та тютюну дещо вища. Серед осіб, що скоїли насильницькі злочини, перші спроби вживання ін'єкційних наркотиків здійснювались раніше, ніж в інших респондентів (незважаючи на те, що в цій групі респондентів рівень вживання цього виду адиктивних речовин набагато нижчий, ніж серед інших опитаних).

Аналіз споживання алкоголю серед засуджених засвідчив, що 92 % респондентів вживали алкоголь, з них 33 % – регулярно, 52 % – часто, але не регулярно, 6 % пробували декілька разів і 2 % робили одиничні проби. Приблизно такі дані вла-

стиві і для груп респондентів, що скоїли різні злочини. Найбільше споживачів алкоголю серед осіб, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, але серед них найменше регулярних споживачів алкоголю. Це можна пояснити використанням алкоголю для вікарної (замісної) інтоксикації, коли неможливо отримати наркотики. Найбільше регулярних споживачів алкоголю серед респондентів, які вчинили майнові злочини.

Найбільш вираженою виявилась традиційна (культурально обумовлена) та атактична мотивація вживання алкоголю. Причому прагнення респондентів за допомогою алкоголю позбутись неприємних відчуттів та емоцій виявляється сильнішим за тиск мікросоціального оточення і навіть за прагнення пристосувати особистий досвід під вимоги «алкогольного мікросередовища», які є серед «звичайних людей» набагато більш вираженими, ніж психологічні мотиви. Тому яскраву вираженість атактичної мотивації можна вважати характерною ознакою структури мотивації вживання алкоголю особами, які скоїли правопорушення.

Слід відзначити, що традиційні, культурально розповсюджені мотиви споживання алкоголю властиві усім групам респондентів, а атактична мотивація більш притаманна респондентам, що скоїли насильницькі злочини.

Дещо менше, але все ж таки велике значення за цією мотиваційною шкалою в осіб, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, має вікарна інтоксикація алкоголем (вживання алкоголю з метою позбутись симптомів наркотичної абстиненції у разі відсутності доступу до наркотиків). Серед осіб, що скоїли майнові злочини, атактична мотивація виражена набагато слабше, ніж гедоністична, і саме прагнення до задоволення є основним психологічним мотивом споживання алкоголю для цих респондентів; крім того, для них усі мотиви соціальної тріади виражені чіткіше, ніж мотиви психологічної, на відміну від інших респондентів.

У свідомості респондентів, що скоїли

насильницькі злочини, мотивація споживання алкоголю виражена та генералізована більше, ніж в інших опитаних, що відбувається за рахунок сильного вираження психологічної мотивації, а саме атактичних мотивів.

Як і у випадку із споживанням наркотиків, більше половини респондентів коли-небудь намагались припинити вживання алкоголю, і серед осіб, що скоїли насильницькі злочини, цей показник найбільший. Поряд із тим, що частка споживачів алкоголю серед осіб, які скоїли насильницькі злочини, найменша, велика кількість спроб припинити споживання алкоголю може свідчити про найбільшу обтяженість уживання алкоголю патологічними наслідками для цієї групи респондентів.

З усіх респондентів за медичною допомогою до лікаря-нарколога з метою припинення вживання алкоголю звертались 14 % опитаних. Більше половини респондентів робили це за власною ініціативою. Серед осіб, що скоїли насильницькі злочини, за медичною допомогою з метою припинення вживання алкоголю звертались усього 10 %. Значна різниця між кількістю самостійних спроб припинити вживання алкоголю (72 %) та кількістю звернень до медичної допомоги (10 %) серед респондентів, які скоїли насильницькі злочини, показує прихований характер розвитку алкогольної залежності серед цих респондентів, можливо, це також вказує на побоювання респондентів викрити злочинний патологічний характер споживання алкоголю, наявність синдрому залежності від алкоголю.

Аналіз уживання наркотиків та алкоголю у в'язниці дозволяє зробити декілька узагальнень. По-перше, вживання алкоголю у в'язниці виявляється менш поширеним, ніж уживання наркотиків. Алкоголь вживають 5 % а наркотики – 7 % ув'язнених. Це можна пояснити тим, що алкоголь транспортувати у в'язницю набагато складніше, ніж наркотики. По-друге, серед осіб, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, частка тих, хто вживає наркотики, пере-

буваючи у в'язниці, менша (4 %), ніж серед інших респондентів (6 % – насильницькі злочини, 7 % – майнові злочини). По-третє, серед осіб, що скоїли майнові злочини, найбільше тих, хто вживає алкоголь, перебуваючи у в'язниці (4 %). Для тих, хто скоїв злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, цей показник становить 3 %, для тих, хто скоїв насильницькі злочини, – 2 %.

Аналіз впливу вживання алкоголю та наркотиків на злочинну поведінку показує, що у стані алкогольного сп'яніння вчиняли правопорушення 66 % респондентів, у стані наркотичного сп'яніння – 22 %, з метою знайти гроші на наркотики – 18 % респондентів.

Найбільше респондентів, що скоювали злочини як з метою дістати гроші на наркотики, так і в стані наркотичного сп'яніння, серед осіб, які засуджені саме за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Серед респондентів, що скоїли майнові злочини, їх кількість приблизно на третину нижча. Найменше осіб, які скоювали злочини з метою дістати гроші на наркотики і в стані наркотичного сп'яніння, серед осіб, засуджених за насильницькі злочини.

Найвищі показники скоєння злочинів у стані алкогольного сп'яніння спостерігаються серед засуджених за насильницькі злочини (70 %), менше – серед осіб, які скоїли насильницькі злочини (64 %), і найменше – серед респондентів, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків (56 %). Але слід зазначити, що в усіх випадках більше половини засуджених скоїли злочини у стані алкогольного сп'яніння. Безумовно, стан алкогольного сп'яніння є впливовим фактором, що спонукає людину до злочинної поведінки.

Підсумовуючи сказане, ми можемо впевнено стверджувати, що споживання наркотиків та алкоголю тісно пов'язано зі злочинною поведінкою. Загальні кількісні показники споживання наркотиків в 10 і більше разів перевищують аналогічні показники для законослухняної молоді. Крім того, ґрунтуючись на описаних вище особливостях, можна виділити узагальнені характеристики патернів споживання ал-

коголю та наркотиків для осіб, що скоїли різні злочини.

Для осіб, що скоїли майнові злочини, більш характерне інтенсивне регулярне споживання алкоголю разом із найменшим ступенем усвідомлення власної залежності від алкоголю чи негативних наслідків його вживання. Споживання наркотиків серед них достатньо інтенсивне в кількісному аспекті та має певну психологічну обтяженість, тобто велику роль у ньому відіграють неконкретизовані психологічні проблеми, яких ці особи намагаються позбутись завдяки вживанню наркотиків. Однак це споживання не має характеру вираженої залежності.

Для осіб, що скоїли насильницькі злочини, властиве найменш інтенсивне і найменш регулярне споживання алкоголю, поряд із найбільшим негативним впливом на їх поведінку й усвідомленням цього негативного впливу. Споживання алкоголю впливає на цих респондентів найбільш негативно. Споживання наркотиків серед них є найрідшим і найменш психологічно обтяженим та має соціальний характер.

Для осіб, що скоїли злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, характерне інтенсивне нерегулярне споживання алкоголю, що має, головним чином, вікарний характер. Споживання наркотиків серед них має виключно патологічний характер. Воно характеризується найбільш вираженою залежністю і найбільшою інтенсивністю. Більш ніж три чверті таких респондентів – споживачі ін'єкційних наркотиків. Злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом наркотиків, має здебільшого вторинний характер і виникає внаслідок залежності від наркотиків або розвивається паралельно з нею (це характерно для 90 % цих злочинців).

Безумовно, перераховані вище особливості адиктивної поведінки серед осіб, що скоїли різні види злочинів, потребують подальшого вивчення, але представлене дослідження доводить переваги саме соціологічних методів, які надають можливість детально розглядати зв'язок наркотизму та злочинності.

Література

1. Сердюк О. О. Еволюція соціологічних поглядів на наркотизм / О. О. Сердюк // Український соціум. – 2005. – № 2–3 (7–8). – С. 68–78.
2. Сердюк О. О. Соціологічні дослідження наркотизму / О. О. Сердюк // Профілактика поширення наркозалежності серед молоді : навч.-метод. посіб. / кол. авт. – К. : ГЕРБ, 2008. – С. 26–62.

Анотації

У статті розглядаються питання взаємозв'язку злочинної поведінки та споживання алкоголю й наркотиків. Наводиться суспільна думка ув'язнених стосовно алкогольних та наркотичних проблем. Досліджуються особливості, структура та мотивація споживання алкоголю і наркотиків серед осіб, що скоїли майнові, насильницькі злочини та злочини у сфері незаконного обігу наркотиків. Досліджуються особливості впливу наркотизму на скоєння різного типу злочинів.

В статье рассматриваются вопросы взаимосвязи потребления алкоголя и наркотиков с преступным поведением. Представлены данные общественного мнения заключенных об алкогольных и наркотических проблемах. Рассматриваются особенности, структура и мотивация потребления наркотиков и алкоголя среди лиц, совершивших имущественные, насильственные преступления и преступления в сфере незаконного оборота наркотиков. Изучаются особенности влияния наркотизма на совершение различных преступлений.

The article describes results of research among convicted offenders in Ukraine. The research use a prisoner survey to study patterns of drug and alcohol misuse among convicted offenders in Ukraine. In the article specifically analysed the prisoners' self-evaluation of the role of drug and alcohol use in their careers. The research identify the relationships between patterns of drug and alcohol misuse and different types of criminal activity (property, violence and drug related crimes).

УДК 316:331.105.6

В. А. ВАРЕНИЦЯ,
завідуючий відділом Центральної виборчої комісії України

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ: ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕМОКРАТІЯ СПІВУЧАСТІ

Вивчення проблематики соціального діалогу дозволяє говорити про те, що організована в партнерській формі діалогова взаємодія – це універсальний механізм, використання якого дозволяє досягти консенсусу у вирішенні соціальних суперечностей.

Існують дві протилежні моделі їх вирішення. Першою з них є формаційна, в межах якої превалює підхід, за яким інтереси суб'єктів соціальних відносин (перш за все, представників економічно активного населення – роботодавців і найманих працівників) настільки суперечливі, що їх

реалізація можлива лише через конфронтацію, шляхом соціальної ліквідації протилежної сторони. Друга модель – еволюційно-консенсусна – припускає співпрацю між соціальними суб'єктами, визнаючи те, що суперечності не бувають нерозв'язними, абсолютними, а отже, існують можливості узгодження інтересів, досягнення потенційної згоди. Саме цей підхід дозволяє розглядати соціальний діалог як легітимну форму вирішення соціальних суперечностей.

Сьогодні дослідження проблем соціаль-